

DARON ACEMOGLU¹

KIVONAT: A mai közgazdaság-tudomány kevés számú reneszánsz egyéniségeinek egyike a török származású amerikai professzor, aki mind a módszertan, mind a gazdaságpolitika, mind a hosszú távú fejlődési folyamatok terén jelentőset alkotott. Munkássága semmiképp se a 19.században keresett egyetlen nagy szintetikus elmélet, ugyanakkor lehetővé teszi, sőt megköveteli azt, hogy a többi tudományszak képviselője reflektáljon eredményeire. Ez az újjászülető közgazdaságtan legszebb hagyományait idézi.

Vannak olyan Nobel díjak, amik a szakmában és a közvéleményben szinte mindenkit meglepnek, és vannak olyanok, amiknél azt kérdezzük 'nahát, csak most?' Daron Acemoglu a világ egyik legismertebb és legtöbbet idézett szerzője ez utóbbi csoportba tartozik. Még nem kis számú kritikus is elismeri, hogy ez az elismerés 'járt neki', és csak az volt a kérdés, hogy mikor nyeri el. Közben mindhárom kutatási területén kiemelkedőt és széles körben elismertet alkotott, külön is érdemes kiemelnünk, hogy a Nobel bizottság az intézmények és a jólét kapcsolatának igazolásáért ítélte neki a kitüntetést². Ezzel épp azt igazolta, hogy a közgazdaság-tudományban mintegy negyedszázada folyó, lépésenkénti átalakulást/Csaba, 2018a,b/ betetőzve az intézményi közelítést visszahelyezte jogaiba. Az utóbbi nem pusztán egy egzotikus maradvány, ahogy négy évtizede amerikai kollégáktól nemegyszer hallhattam, hanem a tudományág egyik meghatározó, elemzési és gyakorlati szempontból lényeges irányzata. A bizottság bővebb, tudományos igényű indoklásában már az első oldalon kiemeli ezt, nevezetesen a politikai intézmények nem pusztán színezik a termelési tényezők ésszerű kombinációját, hanem meghatározóak abban tekintetben, hogy 'az egyiknek sikerül, a másiknak nem'. Ez az eredmény ellentétes a neoklasszikus iskola eredeti, egyszerűbb értelmezéséből adódó feltélen konvergencia hipotézisével, amit a tapasztalat statisztikailag nem igazolt, vagyis más magyarázatra szorul. Acemoglu és két állandó szerzőtársa munkáikban

---

¹ Ezen áttekintés végső változata a TEMESI József, szerk. *Közgazdasági Nobel-díjasok, 2005-2024*. Budapest: HVG Könyvek c gyűjteményben van megjelenés alatt. Köszönettel tartozom Halmi Péter és Szelényi Iván e kéziratához fűzött észrevételeiért.

² www.nobelprize.org, elérve 2024.okt.17. Ez a link elvezet a kitüntetett MIT honlapjához, ahol a teljes publikációs jegyzék és az életrajz elérhető, emellett számos közlemény is letölthető, ezért ezek internetes forrásoknál szokásos részletes idézésétől és az abban foglaltak megismétlésétől tartózkodunk.

erre – a közgazdaságtant már Adam Smith óta foglalkoztató – kérdésre adnak választ. Meglátásuk szerint – amit három vaskos kötetben fejtenek ki – a meghatározó az, hogy az egyes időszakokban is országokban befogadó vagy kizsákmányoló jellegűek-e az intézmények. Röviden szólva, a demokrácia, a decentralizált megoldások, és a piac működése – megfelelő feltételek mellett – a siker záloga. Ez ellentmond a fejlesztési diktatúra elméleteinek, ami szerint a fejlettség alacsonyabb szintjén a részvételre épülő politikai berendezkedés fölösleges luxus, ami csak a magasabb fejlettség mellett lehet hasznos. Ez az elméleti megfontolás hagyományosan fontos lehet a török gazdaság fejlődésének értékelésében is. Bár Acemoglu e kérdésben is számos cikket és könyv-fejezetet jegyez, e tanulmányban csak az általános közgazdaságtani szempontból meghatározó írásokra szorítkozunk.³

Az intézmények ilyen vagy olyan módon középpontba állítása a klasszikus közgazdaságtannak egyértelmű jellemzője volt, ezért is hívták a német területen *Nationalökonomie*, az angolszász világban pedig *political economy* néven. Ez a hagyomány azonban az 1950-es évektől kezdve folyamatosan háttérbe szorult. A legtöbb egyetemen és a globális doktori program keretében oktatott közgazdaság-tudomány eredendően a Samuelson által kialakított neoklasszikus szintézisre épül. Ez a közelítés nem tagadja az intézmények szerepét, de azt kiegészítő, alárendelt jellegűnek látatja. Ezzel szemben Acemoglu, Johnson és Robinson munkáiban negyedszázada amellet érvel, hogy a politikai intézmények – különösen hosszú távon, évezredes léptékben – egyértelműen meghatározóak más megfontolásokkal és tényezőkkel szemben.

Acemoglu 1967 szeptemberében született Isztambulban, örmény származású családban. Angliában tanult, Ph.D fokozatát a London School of Economics-on szerezte 1992 novemberében. Az amerikai szokásoktól eltérően a bostoni Massachusetts Institute of Technology lényegében első munkahelye, ahol 1993 óta tanít, 2000 óta egyetemi tanár, 2019 óta a kiemelt *Institute Professor* cím birtokosaként. Az American Academy of Arts and Sciences, a British Academy, a török tudományos akadémia és számos további tudományos társaság tagja. Hat könyvet jegyez, amelyek közül eddig csak a *Miért buknak el a nemzetek?*/James Robinsonnal, 2018/ jelent meg magyarul. Emellett lényegében nincs a világnak olyan elismert közgazdaság-tudományi folyóirata, amiben ne közölt volna cikket. Ezek

---

³ A szerző kiterjedt politikai tevékenységét és nézeteit az életrajzát ismertető *wikipedia* cikk tartalmazza, így arra nem térünk ki.

jelentős, sőt hihetetlen arányú idézettséget hoztak a pályatársak részéről. A Nobel díj odaítélésekor a Google Scholar – ismeretes módon pontatlan, de mégis a legátfogóbb adatbázis – 247 553 citátumról tudósított. Ezen belül a három legtöbbet idézett cikk 18 620, majd 9 428 és 8 241 hivatkozást mutatott, ami a maga kategóriájában is egyedülálló. Kiemelkedő tudományos tevékenysége mellett -a wikipedia bejegyzés szerint – jelentős az oktatási teljesítménye is. Eszerint 60/hatvan/sic!/ védett Ph.D hallgatója van, akik közül többen ma már a nemzetközi közgazdász szakma elismert képviselői. Az említett bejegyzés részletesen taglalja politikai megnyilatkozásait, amit ezért e fejezetben mellőzünk.

Acemoglu az *enfant terrible* kategóriájú más díjazottakhoz, például Joseph Stiglitzhez és Paul Krugman-hoz hasonlóan egyszerre van a szakma főáramán kívül és belül is. Elismertségét, bevettségét mutatja, hogy a tudományág leginkább módszertan-igényes lapjai némelyikének volt sokáig főszerkesztője. Ezek közé tartozik a *Review of Economics and Statistics/2001-2007/*, továbbá az *Econometrica/2007-2015/*⁴, valamint 2005-12 közt az NBER *Macroeconomic Annual* című évkönyve, ami az amerikai és a világ közgazdaság-tudományának egyfajta éves szemléje.⁵ A Princeton Egyetem kiadásában megjelent növekedésméleti elemzés/Acemoglu,D.,2009/több, mint ezer oldalas tankönyv/tanári és diák segédletek külön kötetben/. Ez sokáig az emelt szintű mester és doktori képzésben ugyanolyan mérföldkő volt, mint az alapoktatásban Samuelson és Nordhaus, vagy Mankiw nálunk is használt szövege. Acemoglu -Laibson és List társaságában/2014/ egy hasonló igényű közgazdaságtani szöveget is jegyez. *Épp ennek a szakmán belüli egyértelmű elfogadottságnak árnyékában érdemel figyelmet az az elhajlás, az intézményi közelítés felélesztése és a történeti-összehasonlító módszer kiterjedt alkalmazása*, amire a Nobel bizottság a figyelmet ráirányította. Ugyanakkor a bizottság kiemeli azt, hogy Acemoglu és társai épp az intézmények növekedésre gyakorolt

---

⁴ A folyóirat-rangsorok túlértékelése nélkül is érdemes megjegyezni, hogy mindkét lap az elmúlt két évtized során a mérvadónak tekintett top 20-ban van, konkrétan az *Econometrica* az IDEAS/Repec rangsor 1.sz a Scimago SJR 5., míg a *RES* az első lista 9., a második 17. helyén volt 2024-ben. Elérve: GS, okt.18. Természetesen a közlemények nem a maga szerkesztette, hanem a velük versengő folyóiratokban jelentek meg, e két lapban pedig akkor, amikor nem Ő felelt a tartalomért. Ez nem magától értetődő: Keynes például publikált az általa szerkesztett *Economic Journal* hasábjain.

⁵ A National Bureau of Economic Research Fellner Vilmos kezdeményezésre létesített gazdaságpolitikai műhely, ahol az elemzések gyakorlati alkalmazása áll a homloktérben. Lényegében minden jelentős kutató, akit e téren jegyeznek szokott írni- felkérés alapján - a *working paper* sorozatba, ami szabad hozzáférésű és publikáció értékű, gyors és alapos információ forrás. A NBER formális tagsága azonban kicsi, ez egyfajta szakmai elismerés, amiben szerzőnk is részesült, ami meghaladja azt a szintet, amit az ott közölt elemzések jelentenek, hisz a szervezet lényege az, hogy hálózatos/ki-ki marad a saját állásában, miközben részt vesz az ország és a világ gazdaságpolitikájáról folyó vitában/.

hatásának számszerűsítésében, az ezt megalapozó módszerek kimunkálásában és alkalmazásában érték el áttörést /Acemoglu-Johnson-Robinson, 2002/.

Acemoglu tehát fölöttébb sikeres főáramú közgazdász. Ugyanakkor még e keretből is kikívánczozik reneszánsz egyénisége. Míg a szakma nagyjai jellemzően egy-egy témát járnak körül, legyen szó a növekedésméletről vagy a pénz gazdasági szerepéről, szerzőnk saját holnapja szerint hat-hét, általában külön szakmának számító területet művel, a munkapiactól a hálózatok gazdaságtanáig, a Big Data-ról szóló cikkekig bezárólag. A viselkedési közgazdaságtan keretébe illő friss írásában egy különféle kutató helyeken működők kutató csoportjával együttműködve megvilágító erejű és a szokásos feltevéseket cáfoló eredményeket ért el/Acemoglu és tsai, 2024/.

Figyelemre méltó az elmondottak fényében az, hogy Acemoglu többnyire a társas vállalkozások híve. Ugyanakkor a jellemző az, hogy nemcsak cikkeket, hanem könyveket ír, és ott legföljebb egyetlen társa van a szerzőségben. Hasonlóképpen szokatlannak mondható, hogy nem kendőzi érdeklődését a technikusok által lenézett 'nagy kérdések' iránt, mint amilyen épp a demokrácia, a nemzetek bukása, a gyarmati rendszer és az azt megelőző időszak hagyatéka, vagy a műszaki haladás gazdasági szerepe – évezredes léptékben. Régi módi kifejezéssel élve: hatkötetes szerző, aki emellett valóban megszámlálhatatlan cikket is megjelentetett. Mint fentebb láttuk, a tudományág újabb szokásait megjelenítve ezek hozták a legnagyobb visszhangot számára is. Emellett a Nobel díj szempontjából kiemelkedő jelentőségű meglátás, az intézmények merevségének tétele és a kizsákmányoló jellegű, járadékvadász jövedelem-elsajátítás meghatározó volta a gazdasági stagnálás és elmaradottság megőrzésében – kedvezőtlen világgazdasági és világpolitikai környezetben is – egy monografikus munka keretében kerül kifejtésre/Acemoglu-Robinson, 2006a/.

Míg a hosszú távú növekedési trendek alakulása hagyományosan az ökonometriai alapú, elsősorban mérésekkel operáló, és a kalibrálás kérdését középpontba állító kutatási irányként alakult ki, Holis Chenery, Simon Kuznets, Robert Solow, Robert Barro és Xavier Sala-i-Martin munkásságában, szerzőnk alkalmat talált arra, hogy a mennyiségi közelítést és a kulturális szempontokat ötvöző áttekintéseket készítsen. Külön is figyelemre méltó, hogy ebben nem a mikroökonómia egyfajta kiterjesztéseként értelmezett új intézményi közgazdaságtan útját/Ménard,C. – Shirley,M. szerk.,2008/ járja, hanem inkább a – kezdetben a német történeti

iskola által művelt – széles, holisztikus közelítést ötvözi a kvantitativ alapozással és kifejtéssel/Acemoglu-Robinson,2024/. Ez utóbbi áttekintő cikkben külön is figyelemre méltó az a – szerzők által kiemelt – újdonság, amikor a kultúra kérdésében a rendszerparadigmát alkalmazzák. Sajnálatos, de nem meglepő, hogy Kornai János úttörő munkájára egyáltalán nem építenek – ahogy ez már életében is előfordult/Kornai, 2014/.

Ugyanakkor nem kérdéses, hogy Acemoglu egyfajta központi szervező személyiség. A Nobel díjban egyenlő résszel elismert két társa, Simon Johnson és James Robinson közvetlenül nem működött együtt, csak rajta keresztül. A különféle részkérdéseket boncoló szakcikkekben gyakori az, hogy további munkatársakat is bevon. Ebben kézenfekvővé válik iskolateremtő tevékenysége, hiszen a társ-szerzők vélhetőleg nem – vagy nem ilyen jó minőségben – jutottak volna megjelenéshez. A mesterséges intelligencia közgazdaságtanáról is úttörő munkákat közölt, ebben azonban egyszerezős alkotóként/Acemoglu,D./2024/. Ebben külön érdekesség annak a bemutatása, hogy a mesterséges intelligencia növekedésgerjesztő hatása csekély, miközben a munkapiacot alapvetően formálja át, mivel a kiegészítő szellemi munkát feleslegessé teszi.

A szerző egyéniségét és munkáinak jelentőségét – egyfajta útjelzőként - az általa jegyzett, fontos és vitatott kérdéseket, elméleteket és módszereket új megvilágításban bemutató monográfiái jelzik. A politikai gazdaságtan két efféle örökzöldje a műszaki haladás és a társadalmi berendezkedés gazdasági növekedésre és a társadalom fejlődésére gyakorolt hatása. Abban ma már mindenki egyetért, hogy az említettek valóban hatnak. Ma már nehéz lenne olyan cikket vagy könyvet találni, amiben a neoklasszikus főáram képviselői legalább kötelességszerűen meg ne említenék, hogy az intézmények is számítanak, *'institutions matter'*. Ez eddig közhely, hiszen a kérdés mindig is az volt, hogy miként számítanak? Számszerűleg: inkább 1 vagy 90 százalék a magyarázó ereje annak, hogy adott intézményi berendezkedés, vagy annak megváltozása hatással van a gazdasági növekedésre, vagy annak megakadására? Milyen körülmények hozzák létre a forradaalmakat, az intézményi megcsontosodást a legerőteljesebben meghaladó eseményeket?

Acemoglu már egyik legkorábbi munkájában /Acemoglu- Johnson-Robinson, 2001/ nagy vitát generált azzal a felvetésével, amiben a gazdaságfejlődést a gyarmati örökségre – és részben az azt megelőző időszak viszonyaira – vezette vissza. Ezt az önmagában véve is izgalmas vitát nem

ehelyütt tudjuk ismertetni, de megemlíthető például az az ellenvetés, ami szerint a brit intézmények egész más hatással voltak az ún 'fehér gyarmatokon', vagyis az Egyesült Államokban, Kanadában és Ausztráliában, mint Fekete Afrikában vagy éppen a Raj-ban, azaz a nagy indiai birodalomban, aminek keretét a britek hozták létre és tartották fenn két évszázadon át, 1958 és 1947 között⁶. Hasonlóképp érdekes vita tárgya volt az, hogy vajon a gyarmati intézmények, vagy inkább az emberállomány, a be-s kitelplők hordozták-e a változást? Ha Dél-Afrikára, a Közel-Keletre, vagy éppen a Bolíviát követő Latin Amerikára gondolunk, nehéz lenne kézenfekvő és mindenki által elfogadottnak mondható választ adnunk.

Épp ezért lényeges a Simon Johnsonnal közös monográfia/Acemoglu-Robinson, 2023/, ami évezredes léptékben vizsgálja a műszaki haladás, a demokrácia, vagyis a korábban 'befogadó intézményeknek' elkeresztelt viszonyok hatását az emberiség történetében. A kötet a modern közgazdasági és főleg az üzleti gondolkodásban uralkodónak mondható két dogmával száll szembe. Az egyik a techno-optimizmus, vagyis az a naiv hit, hogy a műszaki fejlődés lényegében 'magától megold' minden gondot. Ez a közléítés jellemezte a marxizmust és a sok évtizeden át a nyugati társadalomtudományban uralkodó paradigmának számító modernizációs elméletet is. Ebben a felfogásban a műszaki haladás szükséges és egyben elégséges feltétele az emberi viszonyok javulásának. A másik általuk célba vett dogma a technológiai determinizmus. Utóbbinak sok változata van, de a lényeg az, hogy a műszaki újítások – nem utolsósorban a már említett mesterséges intelligencia és a Big Data – bizonyos értelemben elkerülhetetlen pályára viszik a gazdaság és a társadalom fejlődését.

Acemoglu és Robinson ezzel szemben visszahozza a klasszikus politikai gazdaságtani közelítést. Eszerint a technológiai fejlődés semmiképp sem semleges, hiszen hatalmi viszonyokat hoz létre és rendez át, mind a mikroszinten – a cégeknél – mind pedig makroszinten, az uralmi formák tekintetében/mi lehet az eredményes/. Az utóbbi mozzanat különösen fontos lehet akkor amikor a robotizáció és a foglalkoztatás viszonyát, egy további klasszikus témát is bekapcsolnak. Rámutatnak arra, hogy a foglalkoztatás mennyisége és minősége egyáltalán nem tekinthető adottságnak. Mint a történelmi sorn annyiszor, a mostani technológiai újítások, különösen a mesterséges intelligencia alapú megoldások terjedése abba az irányba vihet, hogy

---

⁶ Ez magába foglalta a mai Pakisztánt, Sri Lankát, Bangla Desht és Burmát is.

a technológiai óriások ellenőrizetlen hatalmával létrejön egy olyan társadalom, ahol 10-15 százaléknyi felsőbbrendű embernek a Mars utazás az esélye, míg a helóták tömege a céltalan vegetálás sorsára juthat. Ha a Musk és Thiel amerikai milliárdosok megjelenítette és az amerikai közéletben Trump és Vance párosa képviselte totális deregulációs törekvéseket komolyan vesszük, nem lepődünk meg, hogy a könyv értékelői egyfajta ébresztőnek tekintik. Ezen túl külön is fontos, hogy a közgazdaság-tudományban évtizedek óta háttérbe szorult *hatalmi szempontok jelentőségét emelik ki, nemcsak az alkalmazás, hanem az elemzés számára is.*

Természetesnek vehetjük, azt, hogy egy ennyire átfogó, elméleti munka a maga 600 oldalas terjedelme ellenére viták tárgyává vált. Egyfelől a történész szakma már a *Nemzetek bukása* kapcsán is számtalan jogos ellenvetést fogalmazott meg. Ezek különösen az egyes konkrét részletek, helyzetek, szereplők és adatok megítélésre vonatkozott⁷. Röviden szólva a kötet közgazdasági bestseller volt, de a történettudományban semmiképp. Másfelől a fejlődéelméleten belül is fölmerült/McCloskey, 2021/⁸ az, hogy a hagyományos intézményi közelítés egyfajta materialisztikus leegyszerűsítésre épül, és mellőzi az elmúlt évtizedek számos tudományágában áttört szellemi és érzelmi, mentális elemek hatását. Utóbbiak közül különösen fontos az értékrend, ami meghatározza, hogy egy társadalomban mit tekintenek elfogadhatónak és érdekesnek, például a vagyon gyarapítása vagy a személy szabadsága tekintetében, ami közvetlenül hat az intézményekre. Viselkedésgazdaságtani munkáiban Acemoglu bizonyos fokig reflektál e felvetésre, de a fenti nagy távlatú gazdaságtörténeti áttekintésben egyáltalán nem.

A politika immár negyedszázados illiberális fordulata, az államkapitalizmus Európán kívüli, a fejlett országokat sem kímélő térnyerése inspirálta a *Narrow Corridor* kötetet/Acemoglu-Robinson, 2019/.Ez ugyancsak egy sikerkönyv, ami nem a – sokszor a tudományosság mércéjének tekintett – egy-egy részletkérdés vizsgálatát célozza. Hanem azt, hogy a korábban uralkodó társadalomtudományi felfogással ellentétben miért figyelhető meg időről-időre a szabadság kisebb-nagyobb szigeteinek visszaszorulása. Mivel a szabadság az innováció és a hatékonyság legjobb kerete, emellett önérték, ez a tapasztalat ellentmond a természetes és a

---

⁷ E bírálatok sora szinte végtelen, jellemző és lényegre törő az LSE gazdaságtörténet professzorának, Janet Hunternek/2012/ korabeli kritikája, ami a későbbi nagyívű munkák kapcsán is rendre megfogalmazódott.

⁸ A szerző a chicagói egyetemen a közgazdaságtan, az irodalomtudomány és a történet-tudomány professzora.

tudományos várakozásoknak. E kötet azt az álláspontot képviseli – és igazolja számos időszak, ország és kultúra példáján – hogy a szabadság egy igazi vívmány. Eléréshez az szükséges, hogy az eliten és a társadalom összjátéka meglelje azt a szűk folyosót, amit be kell járni – az idejében meghozott döntésekkel és a stabilizálásukat biztosító intézményi elrendezéssel. Mint a kötetet méltató és egyben az Amazonon is ajánló közgazdasági Nobel-díjasok, így George Akerlof és Bengt Holmström is kiemeli, a kötet ereje épp az összehasonlító módszer nagyvonalú alkalmazásában áll, amivel az egyes eseteken, kultúrákon és időszakok esetlenségén túlmutató általánosítható összefüggések kimunkálására és igazolására vállalkozik.

Nem kétséges, hogy – mint minden választásnak – ennek a módszernek is megvannak a maga hátulütői. Mindenek előtt az, hogy az eredmények értelemszerűen erősen függenek a modell specifikációjától, aminek indoklását és részleteit a szűkebb és a szélesebb szakma vagy nem érti, vagy nem feltétlenül fogadja el. Például az idézett meglátás első formáját megjelenítő első szakirodalmi diskuszióban Edward Glaeser⁹ és társai/2004/ arra jutottak, hogy megfelelő ökonometria alkalmazása cáfolja Acemoglu tézisét. Ugyanis ekkor azt igazolják, hogy a növekedés legfőbb hajtóereje az emberi tőke. Ráadásul előfordulhat, hogy amennyiben a felzárkózást technokratikus szempontból jól alapozzák meg, hosszabb-rövidebb átmeneti időszakra a diktatórikus rezsimek is hatékonyak bizonyulhattak. Miközben nem kérdéses az, hogy ez a felvetés legalább is vitára érdemes, az idézett munkákban – köztük az akár 600 oldalt elérő könyvekben – nem találunk direkt reflexiót e bírálatokra.

A nagy elmélet természete szerint kibújik a fő áram által alkalmazott módszertan, mindenekelőtt a komparatív statika kényszerzubonyából. Az is rendre kérdéses lehet, miként korszakoljunk, mert az az eredményt befolyásolhatja. És hasonlóképp nem árt tudni, hogy rendszeres és alapos statisztikai kimutatások legfőképpen 150 esztendeje készülnek, miközben a hosszú távú pályafüggőségre már többen felhívták a figyelmet. A hosszú táv tehát nem mellőzhető, de a korrekt figyelembe vételhez szükséges adatokat jórészt létre kell hozni. Az imputált érték – mint a fenti vitából látható – jórészt a modellezés -részben technikai, részben elérhetőségi megfontolásainak – következményeként különféle lehet. Hasonlóképp fontos észrevétel lehet az, hogy az ellenvéleményekkel való nyílt szembesülés és az előzmények

---

⁹ Az első szerző a fejezet lezárásakor a Harvard közgazdasági tanszékének vezetője volt, társ-szerzői is a növekedélmélet jeles és jegyzett képviselői.

maradéktaian feldolgozása része minden tudomány előrehaladásának, amire természete szerint a -sok tekintében körforgás-szerű – válaszok és viszontválaszok sora a jellemző.

Acemoglu nagy áttekintő művei a közgazdaság-tudományban is, de más területeken is alkalmazott narratíva műfajába sorolható. A narratíva az élet különféle területein lehet fontos, például a nemzetépítésnél, az emberi érzelmek kialakításában, az irodalomban és a különféle egyéb művészeti ágakban is. A közgazdaságtanban sokáig tagadták a jelentőségét, míg Robert Shiller/2021/, a 2012.évi Nobel díjas magyarul is kiadott könyvében nem bizonyította az ellenkezőjét. A kötet fő üzenete az, hogy eg-egy narratíva igazságértékétől függetlenül, és különösen a részkérdésekben való pontos illeszthetőség által nem befolyásoltan, a mai világ egyik legfontosabb valóság-alakító tényezője. Különösen igaz ez a pénzpiacokra, ahol eg-egy vélekedés robbanás-szerű és irányában előre nem jelezhető ütemű és léptékű hatása hozza létre az igazi nagy fordulatokat. Érdekes megfigyelés, hogy Acemoglu ehhez kütüdően a közösségi médiában terjedő álhírek tartósságára is reflektál/Bernau, P.,2024/. Eszerint a hálózat működtetőjének általában nem érdeke a hamis hírek kiszűrése, hiszen a többség határozatlan eg-egy kérdésben, és addig fog csak rákattintani a hírre, míg újdonság-értékét a bizonyítás vagy a cáfolat nem értékeli le.

Acemoglu kisugárzása és elismertsége tehát mindenek előtt a szakmából korábban módszeresen kiirtott narratívák újraélesztésének, újrafogalmazásának és sokszálú szemléltetésének köszönhető. A török szerző munkásságának ezzel együtt is meghatározó eleme az, hogy – minden forradalmisága mellett is – *szervesen beépült a főáramú közgazdaságtanba*. Annak nyelvét vette adottnak, az ott kialakult kérdéseket igyekezett megválaszolni, az ott szokásos nyelven. Paul Krugmanhoz és Joseph Stiglitzhez hasonlóan *előbb a hivatalos 'egyházi hierarchián belül' építette föl magát*, amit korai írásainak igen rangos, abszolút főáramú lapokban történt közlése mutat. Ezek közül kiemelkedik Thierry Verdier-rel közös cikke a brit közgazdasági társaság, a Royal Economic Society nagy hagyományú és tekintélyű folyóiratában/Acemoglu-Verdier, 1998/, ami a neoklasszikus megközelítés egyik jellemző példája. Ez igaz mind a kérdés felvetésére, mind a válaszadás módjára. Miután már a kezdetek kezdetén elismerést vívott ki, majd az erre építve és ennek alapján kezdeményezett reformokat, méghozzá nem is csekélyeket vagy külsődlegeseket. Újfajta, korábban elvetett kérdés-feltevéseket hozott fel, mellőzött módszereket vett elő.

Egyfelől mindig nagyon törekedett arra, hogy munkáit a főáram szabályai szerint számszerűsítse, illetve hogy a főáramban szokásos kérdésfetevéseket kövesse. Vélhetőleg a többi, Nobel-díjjal elismert intézményi szerzőhöz hasonlóan épp ez teszi Őt emészthetővé egyben elfogadhatóvá az akadémiai tudomány ítései számára. Az említettek példaként említhetjük a főáram egyik gyűjtőpontjának számító Európai Közgazdasági Társaság negyedéves folyóiratában közölt írását/Acemoglu – Jackson, 2017a/ ami a főáramban rég körbejárt és vitatott kérdést elemez formális módon: a szerződések kikényszeríthetőségét. Hasonlóan a főáram kérdésfelvetését és elemzési eszköztárát alkalmazza az irányzat fellegvárának számító chicagói egyetemi lapban közölt – társzerzős – elemzése a zöld átmenetről/Acemoglu és Tsai, 2017b/, ami sok tekintetben formális és részletező kifejtést követelt, vagyis a nagy történelmi narratíváktól élesen elütő 'technikai részletkérdés'.

Megítélés kérdése, hogy a technológia, a piac és a kormány kapcsolatának elemzését technikai, politikai, vagy rendszer-jellegűnek tekintjük. Az minden esetre kiemelkedő, hogy ebben a kérdésben Acemoglu/2023/ nemrég nagy terjedelmű, egyszerűsített cikkel állt az amerikai szakma elé. Ha figyelembe vesszük azt a korábban említett tényt, hogy a republikánus jelöltek – a Big Tech nyílt és személyes támogatásával – a technológiai fejlesztés teljes deregulálását, az állami jelenleg meghatározó szerepének leépítést központi programként képviselte az elnökválasztási küzdelemben, ezt akár politikai hitvallásnak is tekinthetnénk, ha nem a szakma egyik zászlós hajóján jelent volna meg. Hasonlóképpen tanulságos, hogy a világ közgazdaságtudományának útjelzőjében/Scott-Morton, 2025/ a fentebb idézett monográfia előnyei közt éppen a kevésbé technikai kifejtést és a hosszú, nagy távlatú áttekintést emeli ki.

Jól látható tehát még a fenti, erősen szelektív és szűkszavú összegzésből is, hogy mi Daron Acemoglu titka és vonzereje. A közgazdaságtan klasszikusaihoz hasonlóan egyszerre alkot fontos részterületeken, mint amilyen a szerződések kikényszeríthetősége, vagy a zöld átmenet, és a sokaknak hiányzó nagy szintézis témáin. Természetesen nem a 19.század törekvéseinek értelmében, ahol egyetlen algoritmus keretében kellett volna értelmezni az összes tudományt, utóbb legfőleg a természet-, illetve a társadalomtudományt egymástól elkülönítve. De olyan értelemben feltétlenül, hogy törekszik választ adni ama nagy kérdésekre, amik az emberiséget ez idő szerint foglalkoztatják. Ha tetszik: egyszerre technikai közgazdász, akinek nem okoz bármely kérdéskör jól felépített matematikai-ökonometriai nyelven történő megfogalmazása és megválaszolása sem. Érdeemes felhívni a figyelmet, hogy az igazi nagyság

jeleként nem egyetlen fórumon méretteti meg magát. Ellenkezőleg: szinte nincs olyan jelentős folyóirat, ami a tudományban számít, ahol többször is be ne fogadták volna – gyakorta provokatív – írásait. De ezzel párhuzamosan – és mint láttuk nem feltétlenül integráltan – törekszik az átfogó kérdések átfogó megválaszolására. Ilyennek tekinthető a Big Data és a mesterséges intelligencia kérdése. Mindkettő kétség kívül már jelenleg is olyan módon alakítja át az életet és így a gazdaságot, mint egykor a gőzgép, vagy épp a világháló és a hozzájuk kötődő átrendeződések.

Acemoglu tehát egyfajta jolly-joker. A figyelmes olvasó már az ehelyütt idézett néhány írásból is láthatja, hogy egy-egy témakörben különös alapossággal nyilvánul meg. Ez vélhetőleg a jelentős hozzájárulással bíró társ-szerzőknek köszönhető, akik az egyes területek részleteit munkálják ki. Ugyanakkor nem kétséges, hogy Acemoglu egymagában is nagy hatású, tartós eredményeket tartalmazó, s eképp időtálló műveket alkotott, mind a monográfiák, mind a tudományos cikkek világában. Eközben átélte, alkalmazta és megjelenítette a modern tudományt jellemző csapatos kutatást, ami főleg a természettudományokból származik. Ez részben abból adódik, hogy a fejlődés és a verseny üteme felgyorsult, az ismeretanyag szétágazóbbá vált, eképp a lépéstartás a hagyományos módon szinte ellehetetlenült. Ezért van az, hogy a legnagyobb hatású könyveit, sőt már az azt megelőlegező cikkeit is a Nobel díjban társaival, Simon Johnsonnal és legtöbbször James Robinsonnal, a konfliktus-kutatás chicagói professzorával alkotta meg. Példája tehát ez annak, hogy egy módszertanilag igényes ökonóméter, egy gyakorlati pénzügyi közgazdász és a nemzetközi kapcsolatok szakértő – az ellentétek feloldásának tanát kutató elme – termékenyen tud egymásra hatni. Közös munkával jelentős, mindhárom terület szempontjából meghatározó felismerések születtek, amelyek a szakmai keretek szűk korlátait szétfeszítő kérdésekből és válaszokból adódtak. Acemoglu mégis azt a reményt képviseli, hogy *a közgazdaság-tudomány képes lehet elérni a két legfőbb célját*. Annak ellenére, hogy az olyan, alapvetően új és így a korábbiak alapján nem értelmezhető jelenségekkel szembesül, mint a hamis hírek szerepe az interneten, vagy a mesterséges intelligencia.

Egyfelől: másfél évszázados az a törekvés, hogy a gazdasági kérdések elmzése túlmutasson a sokszor véletlenszerű és fésületlen narratívákon. Szükség van az egzakt módszerekre és a kifejtést megfegyvelmező, szigorú logikai struktúra alkalmazására. Ez nem föltétlen igényel matematikai leírást, ahogy a szakma nagyjai közül Keynes, Friedman, von Mises, Kornai,

Williamson, vagy Hodgeson példázza. *Másfelől*: a közgazdaság-tudomány nem pusztán elemzési eszköz, mint Samuelsonról félreértve sokan vélik, hanem társadalomtudomány, ahol az értékválasztásoknak és az ezeken alapuló játékszabályoknak a szerepe nemcsak színező, kiegészítő. Ezért a közgazdasági elemzésnek lehetősége és feladata a világ jobb megértése mellett annak jó irányú befolyásolása is. *A történelmi szemlélet és az összehasonlító módszer együttes alkalmazása ezt a törekvést megjeleníti és egyben alkalmazza is.*

H I V A T K O Z Á S O K

- 1/ACEMOGLU, D./2024/: The simple macroeconomics of AI. *Economic Policy*, 39.évf.2.sz/120/, szept., 1-46.l.
- 2/ ACEMOGLU,D. – MAKHDOUMI,A. – MALEKHIAN,A. – OZDALGAR,A./2024/: When Big Data Enables Behavioral Manipulation. *American Economic Review- Insights/megjelenés alatt/.*
- 3/ ACEMOGLU,D. – ROBINSON,J.A./2024/: Culture, institutions and social equilibria: a framework. *Journal of Economic Literature/előpublikáció/.*
- 4/ ACEMOGLU,D. – JOHNSON,S./2023/: *Power and Progress: Our Thousand-Year Struggle Over Technology and Prosperity.* New York: Public Affairs.
- 5/ ACEMOGLU,D./2023/: Distorted innovation: Does the market get the direction of technology right? *American Economic Review, Papers and Proceedings*, 1-28.l.
- 6/ ACEMOGLU,D. – ROBINSON,J.A./2019/: *The Narrow Corridor: States, Societies and the Fate of Liberty.* London: Penguin Press.
- 7/ACEMOGLU, D. – ROBINSON,J.A./2012/2018/: *Miért buknak el a nemzetek?* Budapest: HVG Könyvek/ford. Garamvölgyi Andrea/.
- 8/ ACEMOGLU,D. – JACKSON,M.O./2017a/: Social norms and enforcement of laws. *Journal of the European Economic Association*, 15.évf.2.szám, 245-295.l.
- 9/ ACEMOGLU,D. – AKCIGIT,U. – KERR,W. – HANLEY,D./2017b/: Transition to clean technology. *Journal of Political Economy*, 124.évf.1.szám, 52-104.l.

- 10/ ACEMOGLU,D./2009/: *Introduction to Modern Economic Growth*. New Haven/CT: Princeton University Press.
- 11/ ACEMOGLU,D. – ROBINSON,J.A./2006/: *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*. Cambridge- New York: Cambridge University Press.
- 12/ ACEMOGLU,D. – JOHNSON,S. – ROBINSON,J.A./2002/: Reversal of fortune: geography and institutions in the making of modern world income distribution. *Quarterly Journal of Economics*, 117.évf.4.szám, 1231-1294.l.
- 13/ ACEMOGLU,D. – JOHNSON,S. – ROBINSON,J.A./2001/: The colonial origins of comparative development: an empirical investigation. *American Economic Review*, 91.évf.12.szám, 1369-1401.l.
- 14/ ACEMOGLU,D. – LAIBSON,D. – List, J./2014/: *Principles of Economics*. New York: Pearson Education.
- 15/ ACEMOGLU,D. – VERDIER,Th/1998/: Property rights, corruption and the allocation of talent : a general equilibrium approach. *Economic Journal*, 108.évf.3.sz/szept., 1381-1403.l.
- 16/ BERNAU,P./2024/: Vier Lehren vom Nobelpreistraeger. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, okt.20.
- 17/CSABA László/2018a/: A 21.század a világ közgazdaságtanában. *Köz-Gazdaság*, 13.évf.2.szám, 39-51.l.
- 18/CSABA László/2018b/: Az intézményi gazdaságtan és a főáram. *Közgazdasági Szemle*, 65.évf.1.szám, 1-23.l.
- 19/ GLASER,E. – LaPORTA, R. – LOPEZ-de-SILANES ,F. -SHLEIFER, A./2004/: Do institutions cause growth? *Journal of Economic Growth*, 9.évf.2.szám,271-303.l.
- 20/ HUNTER,J./2012/: Book review of *Why Nations Fail?* London: *blogs.lse.ac.uk*, 21 Aug, utoljára elérve: 2024.okt.19.
- 21/ KORNAI János/2014/: Bevezetés 'A puha költségvetési korlát' c. kötethez. *Közgazdasági Szemle*, 61.évf./7-8/.sz, 845-879.l.

22/ McCLOSKEY, D.N./2021/: *Bettering Humanomics: A New, and Old, Approach to Economic Science*. Chicago/IL.: University of Chicago Press.

23/ MÉNARD,C. – SHIRLEY,M. szerk./2008/: *Handbook of New Institutional Economics*. Berlin-Hedielberg: Springer Verlag.

24/SCOTT-MORTON, F./2025/: Can massive technological progress hurt workers? A review of *Power and Progress* by Daron Acemoglu and Simon Johnson. *Journal of Economic Literature*, 63.évf/megj.alatt, előpublikáció a lap honlóján, letöltve 2024.nov.9/.

25/ SHILLER,R.J./2020/: *Narratív közgazdaságtan – Hogyan hatnak a vírus módjára terjedő történetek a gazdaságra?* Budapest: HVG Könyvek/ford.: Garamvölgyi Andrea/.

Csaba László, az MTA rendes tagja

Professzor emeritus, Közép-európai Egyetem/Bécs/ és Budapesti Corvinus Egyetem,
hivatalos honlap: www.csabal.com